

Юрій Нестеренко

МЕТА

7300. Сьогодні 7300-й день мого довічного ув'язнення. Це означає, що я перебуваю тут вже двадцять років.

У моєму календарі нема високосних років. Вони не мають жодного сенсу для того, хто більше ніколи не побачить сонця. Так само як не мають сенсу місяці й навіть дні тижня. У в'язниці нема зміни пори року. Нема зміни тривалості дня. Нема буднів і уїкендів. Тут ніколи нічого не змінюється. Лише дні й ночі, оскільки мені ж таки треба спати. Штучні ночі й штучні

дні, що відмірюються штучним світлом.

На відміну від в'язнів минулого, мені не потрібно робити зарубки на стінах, щоб не втратити їх рахунок. Тут є годинник. Безпристрасні цифри, що змінюються на екрані. Вони не показують дату, яка також втратила для мене будь-який сенс. Лише кількість днів, що минули з того моменту, як важкі двері за спиною назавжди відрізали мене від світу людей. Годинник бездоганно точний і водночас бреше. Тривалість секунди в ньому штучно завищена на мізерну частку відсотка - для того, щоб 365 діб за тутешнім обчисленням відповідали рівно року за звичайним календарем, виключаючи саму необхідність у високосних днях. А може, й ні. Може, я сам це вигадав. Не пам'ятаю точно. За двадцять років можна багато чого забути.

У будь-якому разі, це не має ніякого значення. Так само як і будь-які круглі цифри, річниці та ювілеї. Сьогоднішній день нічим не відрізняється від учорашнього і не відрізнятиметься від завтрашнього. Тобто, звісно, я можу вибрати іншу їжу в продуктовому автоматі. Або іншу тему в рекреаційній кімнаті. Або інший фільм - ніби я ще не переглянув їх усі. Або інший файл для читання. Але все це, знову-таки, не має значення.

Я навіть можу влаштувати невеликий бунт і не піти займатися на тренажерах. Змусити мене ніхто не може, але система буде дошкуляти регулярними нагадуваннями, доки я не буду готовий лізти на стіну, аби тільки вона заткнулася. Крім того, я отримаю менше їжі. Це не покарання, це точний розрахунок: витратив менше калорій - менше отримай натомість, а то набереш зайву вагу. Вони дуже піклуються про моє здоров'я. Хочуть, щоб я прожив якомога довше. Не хочуть, щоб я вислизнув у небуття раніше часу. Інакше що це за довічне ув'язнення, правда?

Я перебуваю тут безвинно. Так, звісно, ув'язнені в усі часи говорили подібне, але в моєму випадку це правда. За все своє життя я навіть жодного разу не перевищив швидкість, не кажучи вже про більш серйозні гріхи. Ну тобто, звичайно, я вбив свого співкамерника. Але, по-перше, це було сім років тому. Тобто вже через тринадцять років після того, як я отримав свій довічний вирок. А по-друге, це була самооборона. Якби я не убив його, він убив би мене. Трохи раніше або трохи пізніше.

З тої пори я тут цілком один. Тут нема ані інших в'язнів, ані охоронців й наглядачів. В'язниця абсолютно ізольована від зовнішнього світу і повністю автоматизована. Ніхто навіть не намагався покарати мене за вбивство, та і як можна покарати того, хто і так відбуває довічний термін?

Ну, тобто, в принципі, звісно, завжди є можливість зробити ситуацію ще гіршою. Відключити рекреацію, фільми, книги, змусити мене жерти позбавлену смаку білкову масу... навіть просто підвищити чи знизити температуру в приміщенні - влаштувати таке собі пекло в мініатюрі, еге ж. Але, звісно, нічого подібного не передбачено програмою.

Творці цієї в'язниці взагалі були великими гуманістами. Я можу вільно виходити з камери. Займатися спортом. Дивитися кіно. Читати книги з бездонної комп'ютерної бібліотеки. Грати в комп'ютерні ігри. Годинами сидіти в рекреаційній кімнаті, стіни якої - насправді тривимірні екрани - демонструють динамічні пейзажі, зняті в найрізноманітніших куточках землі, від гімалайських гір до африканських джунглів. Приховані трубочки нагнітають повітря, імітуючи вітерець, ароматизатори насичують його відповідними запахами, з динаміків лунає шум прибою або водоспаду, спів птахів, квакання жаб, ричання лева в савані або навіть крики дітей, що граються на зеленій вуличці маленького американського містечка. Під розсувною підлогою навіть є крихітний басейн, який має відтворювати лісове озеро або морську лагуну.

Потонути в ньому, щоправда, не можна. Найбільша глибина - по пояс, і, якщо занурюєш голову під воду, вона, тобто вода, одразу з шумом сходить у зливні отвори. Це вони передбачили.

Окрім камери (розділеної тепер уже непотрібною висувною перегородкою на дві частини) та кімнати відпочинку, є ще кінозал (він же - кімната для відеоігор) і тренажерний зал. В принципі, фільми можна було б показувати й в рекреаційній кімнаті, але в'язниця розрахована

на двох ув'язнених, кожен з яких мав би можливість для усамітнення: поки один дивиться фільм, інший медитує на березі віртуальної річки. Просто в теорії, зрозуміло. Коли не виникає питань, хто куди хоче піти першим і що саме дивитися, якщо глядачами будуть обидва одночасно. Звісно, завжди можна домовитися про черговість. Але коли живеш рік за роком, замкнений з однією й тією ж людиною в чотирьох стінах, нехай навіть розділених перегородами...

Усі ці приміщення, навіть ті, що гордо називаються "залами", насправді - крихітні кімнати. У будь-якій із них, піднявши руку над головою, упираєшся в стелю. Є ще технічні приміщення, куди ув'язненим доступу нема - вони взагалі не розраховані на людину. Плюс коридор, що веде до дверей назовні.

Я стояв у тамбурі перед цими дверима безліч разів. Вони являють собою суцільну броню, здатну витримати будь-який вибух, крім хіба що атомного. Зрозуміло, на них нема жодних замкових отворів чи навіть ручок. Відкрити їх може лише комп'ютер, який тут керує всім. Втім, під прозорим ковпаком праворуч є також рубильник аварійного відкриття. Але смикати його марно. Комп'ютер знає, що жодної аварійної ситуації нема, і блокує його.

Я багато разів думав про те, як створити цю ситуацію. Таку, за якої комп'ютер дозволив би відкрити двері. Це має бути щось, що прямо загрожує життю. Наприклад, пожежа, але у в'язниці все зроблено з негорючих матеріалів. Нема чим навіть створити вогонь. Або, скажімо, отруєння повітря. Але знову-таки незрозуміло, чим його можна отруїти. Особливо коли тутешня система вентиляції та очищення здатна впоратися з будь-якими домішками. Обірвати дроти або викликати коротке замикання теж не можна. Вся електрика надійно захована в стінах, які занадто міцні, щоб їх проколупати. У будь-якому разі, не нігтями й не пластиковими ложками та виделками.

Вони все передбачили, еге ж. Втекти звідси неможливо.

І все ж колись давно, ще на волі, я прочитав, що в'язень завжди має перевагу перед тюремником, бо ув'язнений більше думає про те, як втекти, ніж тюремник - про те, як запобігти втечі. А в цій в'язниці думати, крім мене, взагалі нема кому. Вони прорахували все заздалегідь, заклали програму в комп'ютер і заспокоїлися. Але не можна заздалегідь, раз і назавжди передбачити все. Жива думка зобов'язана перемогти мертву програму.

Рано чи пізно я вирвуся звідси. Не знаю, як, але вирвуся.

Я йду до продуктового автомата і роблю замовлення. Грецький салат, риба, запечена під майонезом, ананасовий сік. Насправді все це фікція. Ця риба ніколи не плавала в річці чи в морі (або навіть у рекреаційному басейні), а ці овочі та фрукти ніколи не росли на грядках чи на гілках. Клітинні культури, що ростуть в автоклавах під ультрафіолетовими лампами на органічному субстраті (якщо називати таким солідним терміном моє власне лайно), напхані вітамінами, ароматизаторами, органічними барвниками та смаковими добавками, "ідентичними натуральним". Втім, на смак дійсно не відрізниш, якщо не знати, з чого це все зроблено. Вся їжа, природно, виробляється тут же, у в'язниці. Минули ті благословенні часи, коли в'язню могли передати з волі пилку, запечену в хлібі. Жодні передачі сюди неможливі. Моя ізоляція від світу абсолютна.

Я відламую виделкою кілька шматочків від так званої риби, якій дійсно надано рибоподібну форму (таку ж «натуральну», як у пісочних "пасок", які ліплять за допомогою відповідних формочок діти). В принципі, це дійсно смачно, тут я не можу причепитися до моїх тюремників. Хоча гурман на моєму місці не зміг би визначити, яка саме ця риба - але я не гурман. У всій цій синтетиці є навіть незаперечний плюс - ніколи не трапляються кістки, шматочки шкаралупи або лушпиння. Можливо, хтось на моєму місці патетично вигукнув би, що, мовляв, все б віддав зараз, аби тільки у нього на зубах хруснула справжня кістка. Ні, я б не віддав. Мені, скажімо, й нема чого віддавати, але навіть якби було. Конкретно за це - не віддав би, тому що це дурниця. Але я б з цим змирився. Змирився б із кістками, шкаралупками та

іншими незручностями натуральної їжі, аби знову опинитися там, де її їдять.

Хоча, можливо, зараз її не їдять навіть там. Все ж таки минуло занадто багато часу. Я не маю уявлення, що там зараз. Іноді я думаю, що, можливо, сталася якась глобальна катастрофа, і весь світ вже загинув - і лише моя досконала, ізольована, повністю автономна в'язниця продовжує функціонувати. Можливо, я остання людина на світі. А мій сусід по камері, відповідно, був передостаннім. Втім, оскільки ми обидва були чоловіками, перспектива відродити загине людство нам у будь-якому разі не загрожувала...

Я беру шматок риби й кидаю на підлогу. Незабаром лунає знайоме цокання, і в камеру, діловито перебираючи вісьмома кінцівками, вбігає павук. Його панцир розміром у дві мої долони тьмяно виблискує у штучному світлі. Підбігши до частування, він нависає над їжею зверху, потім опускається на неї, зігнувши ноги. Кілька секунд чути звуки, віддалено схожі на тихе чавкання. Потім павук підводиться і відбігає вбік. Підлога на тому місці, де лежала риба, знову бездоганно чиста.

Я дивлюся на годинник. Двадцять шість секунд. З кожним разом це займає все менше часу.

Роботи-павуки - єдині, крім мене, мешканці в'язниці. Майстри на всі руки - точніше, на всі ноги: прибиральники, ремонтники й не тільки. Саме вони підтримують тут порядок. Не знаю точно, що за хімічна фабрика у них всередині, але будь-яку органіку вони утилізують без сліду. Свого часу я бачив, як вони впоралися з тілом мого сусіда по камері. У них пішло на це менш ніж сорок хвилин, разом із фінальною зачисткою плям на підлозі. Досить вражаюче видовище. Тобто спочатку вони спробували його реанімувати - вони вміють і це теж. Ну а переконавшись, що це марно, настільки ж діловито перемкнулися на програму утилізації. Колись вони розраховують зробити подібне і зі мною.

Не дочекається, тварюки.

Я почав підгодовувати павука нещодавно. Все почалося з того, що я просто випадково впустив їжу на підлогу. Мені, звісно, і раніше доводилося кидати туди крихти, але тут впав особливо великий шматок «індички» в густому соусі. Крихтами павуки займаються під час штатного прибирання (зазвичай, коли мене нема в камері - вони намагаються бути делікатними), але заради такого жирного шматка павук прибіг навмисно. Дивлячись, як він розправляє з індичкою - для нього це, природно, не їжа, а бруд, який слід прибрати, але з боку він виглядав як голодна істота, що поглинає ласощі - я згадав численні історії про в'язнів, які приручали якусь мишу чи щура. Звісно, ця думка викликала в мене лише посмішку. У мене ніколи в житті не було домашніх тварин, і я не відчував потреби в них, але головне - надзвичайно безглузда ідея намагатися приручити робота. Який просто дотримується своєї програми.

Ані мишей, ані щурів, ані навіть комах і павуків - у сенсі, справжніх - тут нема. Жодних форм життя, крім мене і бактерій у моєму кишківнику. Ну і ті самі клітинні культури, з яких готується вся їжа.

Проте я почав кидати їжу на підлогу для павука. Або для павуків. Я досі не знаю, чи це один і той самий, чи щоразу різні. Вони всі виглядають абсолютно однаково, без будь-яких позначок на корпусі. Я намагався позначати їх - соусом, зубною пастою, навіть власною кров'ю - але ці чепурухи щоразу ретельно очищають свої панцири. Звісно, у кожного з них є індивідуальний номер, але його знає тільки комп'ютер. В'язням він без потреби.

Але насправді нема жодної різниці, чи це один павук, чи різні. У них нема власних мізків. Ними всіма керує центральний комп'ютер. Втім, наскільки я знаю, це все ж таки не одна загальна програма. Кожному з них виділяється окремий процес на центральному ядрі. Так пояснював мені мій сусід по камері, коли ще був живий. Він якраз був фахівцем з комп'ютерів. Одним з найкращих. Через що й потрапив сюди.

Ці процеси динамічні. Не прописані раз і назавжди. Павуки створені, щоб усувати будь-які несправності - в тому числі, до речі, і один в одного - в умовах, коли допомогти й підказати

їм нема кому, а отже, вони повинні вміти адаптуватися до будь-яких нестандартних ситуацій. Вони навчаються, і мій досвід з "годуванням" підтвердив, що вони навчаються. Між їжею, кинутою на підлогу, і прибуттям павука проходить дедалі менше часу. Ні, швидше бігати вони не стали - якщо нема надзвичайної ситуації, швидкість їхнього пересування постійна. Просто вони виявили кореляцію між часом роботи продуктового автомата і часом, коли на підлозі утворюється бруд, що підлягає ліквідації, і один з них - щоразу той самий або новий - у потрібний час уже крутиться біля моїх дверей. Передчасно він не заходить - поки що ймовірність появи сміття на підлозі оцінюється ним як висока, але не стовідсоткова, і правило «не турбувати ув'язненого без необхідності» має пріоритет над прагненням усунути безлад негайно, найкраще - просто в момент його виникнення. Цікаво, чи буде так завжди? Чи я дочекаюся моменту, коли павук з'являтиметься, немов собака, що випрошує ласощі, щойно я сяду за стіл?

Павук, зробивши свою справу, дрібцює геть. Я кидаю на підлогу ще шматок псевдорипи. Він повертається й утилізує нову порцію. Знову біжить геть. Я кидаю добавку.

На третій раз, закінчивши прибирання, він не йде. Деякий час залишається на місці, немов чекаючи, чи не шльопнеться чергове сміття йому просто на голову, тобто на спину, тобто на корпус. Потім робить крок убік і знову завмирає. Чекає.

Я теж чекаю. Побачимо, у кого з нас терпіння більше.

Ясна річ, комп'ютер перемагає. Я ставлю на підлогу тарілку із залишками салату. Тепер я точнісінько турботливий господар, що годує свого вихованця. Але робот не рухається. Вочевидь, на його думку, їжа в тарілці, де б вона не стояла, є моєю власністю, а не сміттям. Принаймні, доти, поки не почне псуватися.

- Візьми це, - кажу я. - Це тобі.

Ясна річ, павук не рухається. У них нема голосового інтерфейсу. Комп'ютер сам знає, що йому робити, і не потребує підказок ув'язнених.

Тоді я ногою перевертаю тарілку. Робот одразу ж береться до утилізації.

- Гарний павук, - кажу я. - Гарний хлопчик.

Потім підймаю ногу і шосили топчу його, як розчавив би справжнього павука.

Він відбігає вбік. Звісно, на його гладкому корпусі нема ані найменшої вм'ятинки. Щоб розчавити його, знадобився б гідравлічний прес.

У мене нема хитрого плану. У тому, що я зробив, не було жодного сенсу. Але мені просто захотілося зробити це.

Я йду дивитися кіно.

Здається, я казав, що переглянув уже всі фільми в кінозалі. Насправді це не відповідає дійсності. У бездонних цифрових сховищах тюремної фільмотеки - півмільйона назв. Повнометражки, серіали, мультфільми, документальні. Усі жанри, від комедій до фільмів жахів. Щоб переглянути все це, не вистачить ані двадцяти, ані двохсот років. Але я вже багато років дивлюся фільми на одну тему. І от їх не так багато, особливо хороших. Тому я їх знаю вже напам'ять.

Фільми на тему втечі.

Сьогодні я буду дивитися "Втечу з Шоушенка". Оригінальний фільм з Тімом Роббінсом, а не рімейк з Гленном Фордом. Я, звісно, розумію, що автор рімейку вважав це вельми дотепним - оскільки дія фільму відбувається в середині ХХ століття, то й грати в ньому мають актори відповідної епохи (згодом такий підхід взагалі став мейнстрімом). Але я віддаю перевагу старим фільмам з живими акторами, а не сучасним, з цифровими моделями небіжчиків. Нехай навіть експерти й запевняють, що ці моделі нічим не гірші за оригінали, і тестові групи не змогли помітити різницю...

Мені дуже близький Дюфрейн, головний герой цієї історії. Він теж отримав довічне

ув'язнення без вини й теж відсидів двадцять років. Але, на жаль, його досвід нічим не може мені допомогти. З моєї в'язниці не можна вибратися через каналізацію. Жодні труби не ведуть звідси назовні, усі відходи переробляються всередині. І ці стіни не пробити жодним геологічним молотком, навіть якби він у мене й був.

Мені не треба боятися ані жорстокості тюремників, ані насильства з боку інших ув'язнених (принаймні з того часу, як я залишився сам) але жодні втечі минулого, описані в усіх цих фільмах, реальні та вигадані, не можуть підказати мені вихід. Моя в'язниця - досконалість. Вершина прогресу. Найвище досягнення інженерного генія, що мав на меті замкнути людину в чотирьох стінах, щоб вона більше ніколи звідти не вийшла.

І все ж таки я виберуся. У цьому тепер мета всього мого життя.

Серед безлічі місць, закладених у пам'ять рекреаційної кімнати, у мене є одно особливо улюблене. Мені навіть важко сказати, чому саме воно; у мене нема жодних сентиментальних спогадів, пов'язаних із ним - я ніколи не був там насправді, і жодної особливої екзотики в ньому також нема. Це просто галявина в лісі. Ліс позаду, де сосни та ялини чергуються з листяними деревами та кущами, густий, але зовсім не похмурий; крони просвічуються наскрізь сонячними променями, звідти приємно пахне хвоєю та нагрітою смолою. Праворуч - невисока, трохи вище за два метри, скельна гряда, з якої зривається блискучими тонкими струменями невеликий водоспадик, наповнюючи прозорою водою неглибоку кам'яну чашу зі смарагдово-зеленими водоростями на дні. З цієї чаші витікає струмок, що біжить через галявину ліворуч; сонячні відблиски грають, розбиваються і переливаються на його мінливій гладі, а над ним, швидко тремтячи прозорими крильцями, пурхають бабки. Над кронами дерев на іншому березі здіймаються далекі гори, теж вкриті лісом, немов одягнені в зелений оксамит. А вся галявина заросла соковитою темно-зеленою травою, і на ній, немов гігантська золота розсип, немов тисячі віддзеркалень сонця, безліччю жовтіють кульбабки.

Там - як, втім, і в усіх програмах рекреаційної кімнати - завжди одна й та сама пора року та доби. У цьому випадку - початок літа, приблизно друга година пополудні. Припускаю, що в реальності - а це місце реальне, як і всі інші - там не завжди так добре, особливо взимку. Я знаю, де це - координати кожного місця можна подивитися в базі, тюремники немов спеціально залишили їх як витончене знущання: ні, не думайте, що все це лише комп'ютерні ілюзії, всі ці місця існують, тільки вам туди вже ніколи не потрапити, ги, ги. Так от, виходячи з координат, зими там досить холодні. Водоспад, напевно, перетворюється на гроно гігантських бурульок, на колону крижаних сталагнатів, а струмок промерзає до дна. Хоча в снігу, що укутав галявину й гілки дерев та іскриться на сонці, теж, мабуть, є своя краса.. Я не знаю, яка буде пора року у світі живих, коли я вирвуся звідси. Але мені хочеться вірити, що там все ж таки буде початок літа і кульбабки.

У світі живих, еге ж. Це не випадкове зауваження. Іноді мені здається, що я не просто похований тут заживо. Можливо, я вже помер і перебуваю в пеклі? Хто сказав, що там мають бути чорти зі сковорідками та інші технології двотисячолітньої давнини? Чому пекло не може йти в ногу з часом? Не може бути високотехнологічним, з роботами та комп'ютерами? А може, це зовсім не я вбив свого сусіда по камері? Може, в результаті нашої сутички він вбив мене, і тепер я тут вже навіть не довічно, а *навічно*?

Ні, все це нісенітниця, звісно ж. Але іноді такі роздуми спадають мені на думку. Звідки я знаю, що там, за зовнішніми стінами в'язниці, взагалі щось є? Навіть не життя, а *взагалі хоч щось*? Для мене це тепер точно таке ж питання віри, як і будь-яка релігія. І, оскільки я ніколи не вірив у бога - ані в жодного з богів - було б послідовно тепер не вірити й в зовнішній світ, чие існування я не можу підтвердити жодним фактом. Записи в пам'яті комп'ютера можуть бути настільки ж правдивими, як і фільми з Гленном Фордом і Мерилін Монро, зняті через десятиліття після їхньої смерті. А мої власні спогади про життя на волі стали вже чимось

настільки далеким і неясним, що можуть виявитися просто уривками снів...

Ні, не можна так думати. Те, що починається як гра розуму, може закінчитися справжнім божевіллям. Яке в моїх умовах особливо протипоказане, бо, хоча роботи й здатні надавати медичну допомогу, але аж ніяк не психіатричну... Мій золотий струмок і кульбабкова галявина абсолютно реальні, і колись я опинюся там.

Сьогодні я дещо помітив. Автомат видав мені трохи більшу порцію, попри те, що я займався на тренажерах анітрохи не більше, ніж зазвичай. Спочатку я подумав, що мені здалося, і навіть зважив її на вагах (ваги призначені для того, щоб я міг контролювати свою власну вагу, але їх чутливості вистачає і для вимірювання набагато меншого вантажу). Потім подумав, що помилився автомат - що за двадцять років у цій штуці щось розладилося, і замість природного страху - як не є, це моє єдине джерело їжі, і будь-яка несправність у ньому... - я відчув зловтіху. Але всі ці системи з подвійним і потрійним резервуванням надто надійні. А потім я зрозумів. Комп'ютер врахував, що я витрачаю частину своєї їжі на павука, і став виділяти мені частку і для нього.

Жодного покарання за нецільове витрачання їжі. Ну так, правильно - адже автомат розрахований на те, щоб годувати двох людей, я й так уже сім років забезпечую йому велику економію. Втім, я й лайна виробляю вдвічі менше, але, мабуть, поки що система замкнутого циклу справляється.

Ну що ж - не будемо розчаровувати розумну техніку. Я кидаю на підлогу чергове «частування». Павук, що покірно чекав за дверима, тут же забігає всередину. Але цього разу не наважується наблизитися до моєї ноги. Смиренно тримається на безпечній відстані, чекаючи моїх подальших дій.

Вони навчаються, еге ж. Тобто не вони, звісно, а комп'ютер, що керує всім у в'язниці. І в цьому моя надія. З тупим автоматом, що слідує раз і назавжди прошитої простій програмі, неможливо вдіяти нічого - хіба що зламати його фізично, але це мені теж не під силу. Це все одно, що охоронець, який на будь-які слова і пропозиції бездумно твердить одне - "не дозволено!". А от якщо охоронця вдається втягнути в діалог... змусити змінити власну поведінку...

Чим розумніший супротивник, тим більше шансів його перемогти, як би парадоксально це не звучало. Розумним взагалі властиво сумніватися там, де тупий діє...

Хоча, звісно, називати центральний комп'ютер розумним було б великим перебільшенням. З іншого боку, я й сам за двадцять років повторення щоденних одноманітних дій ледь не перетворився на тупого автомата. Мене врятувала лише мрія про втечу. Віра в те, що вона можлива.

Мій сусід по камері не вірив у це. Я сподівався, що його комп'ютерні знання допоможуть нам вибратися звідси. Що він зможе змусити нашого кібертюремника відкрити двері. Але його мої плани сповнили жахом. Він заявив, що я божевільний. Є такі люди, які, навіть опинившись у відрізаний від усього світу довічній в'язниці, боятимуться бунтувати - "аби не вийшло на ще гірше". Та куди ж гірше?! Жодних страшніших покарань у наш гуманний час не залишилося... Але він хотів вистжитися перед нашими тюремниками - не перед комп'ютером, звісно, а перед тими, хто відправив нас сюди (хоча вони навіть не спостерігають за нами, залишивши все на відкуп техніці, і навіть якщо зовнішні двері все ж відчиняться, жодні охоронці не чекатимуть на нас - тепер уже на мене - з того боку). А може, навіть і перед комп'ютером - чорт його знає, куди міг поїхати дах цього хлопця за тринадцять років, може, він уже уявляв комп'ютер, що керує всім нашим світом, розумною істотою і мало не богом... Так чи інакше, він не дозволив би мені втекти, він навіть намагався зачинити мене в камері - позбавити свободи навіть усередині в'язниці - і в мене не залишилося іншого виходу, окрім як убити його.

Хоча до втечі мене це не наблизило. За минулі з того часу сім років я так і не знайшов

способу.

Павук все ще тупцює на місці, розриваючись між двома задачами - прибрати сміття та уникнути агресії з мого боку. Втім, не зовсім на місці - поступово він все ж наближається. Фізично у нього, як я вже зазначав, нема підстав боятися мене - але мою вчорашню атаку він (або його близнюк, який передав інформацію всім своїм товаришам) сприйняв як свідчення перешкоди, створеної ув'язненому без необхідності. Чого гуманна програма наказує уникати.

Але павуки не завжди такі делікатні. Коли три роки тому я з відчаю оголосив голодування - тобто, звісно, я нічого не "оголошував", нема кому тут це робити, просто перестав користуватися продуктовим автоматом - мені довелося познайомитися з примусовим годуванням. Павук виліз на мене, коли я лежав без сил на койці, і встромив мені товсту голку у вену, щоб закачувати туди поживний розчин. А коли я спробував скинути його, то отримав від його товариша кінську дозу транквілізатора, від якої у мене зникло будь-яке бажання ворушитися. Так повторювалося, поки я не здався і не почав знову харчуватися самостійно.

Повіситися я, до речі, теж не можу. У моєму розпорядженні нема нічого, схожого на мотузку. Синтетичний одяг, який мені видає автомат, - це, по суті, папір. Він дуже легкий, майже невагомий, але міцність на розрив у нього ніяка, навіть якщо скрутити з нього джгут (і навіть якби було до чого цей джгут прив'язати, але тут нема жодних гаків і труб, що виступають зі стіни).

Мої тюремники все продумали. Мені не дадуть вирватися звідси навіть таким способом.

Павук все звужує кола навколо моєї ноги, яка майже торкається котлети, що лежить на підлозі, - і нарешті все ж таки наважується узятися до прибирання. Ні, цього разу я не буду його топтати. Це було нерозумно. Буду втиратися в довіру. Гадки не маю, як мені це допоможе - навіть якби мені вдалося змусити павуків виконувати мої команди, вони не зможуть відкрити для мене зовнішні двері. І все ж корупція у ворожих лавах - це завжди добре. Система вже прийняла гру за моїми правилами - вона почала постачати мені їжу на "підкуп" павуків. Витратити ресурси на продукт, єдине призначення якого - бути знищеним без жодної користі. Тобто її ефективність знизилася, і це в будь-якому разі плюс.

Завжди варто завдавати шкоди ворогу, навіть якщо це той самий ворог, який тебе годує. Такому - особливо, бо він не схильний на це очікувати.

Хто кого годує, той над тим і панує... Ні, це не так. Селяни століттями годували феодалів, і все було навпаки. Хто контролює життєво важливий ресурс, той і має владу. Я дивлюся на павука, який розправляє з "частуванням", і думаю про їхнє харчування. Не про бруд, який вони прибирають, а про справжнє харчування. Про електрику.

Пристрої для підзарядки знаходяться в кожному приміщенні в'язниці. Це природно, адже павукам може знадобитися виконувати роботи де завгодно. Такий пристрій являє собою круглу площинку в кутку, на яку павук лягає черевцем (діаметр якраз збігається). Напруга на саму площинку не подається, і жодних роз'ємів там теж нема - за десятки років вони могли б засмітитися або закислитися. Ні, все спроектовано надійно і безпечно - зарядка безконтактна, шляхом індуктивних струмів у змінному магнітному полі, що вмикається лише тоді, коли зверху лягає павук (блокуючи своїм корпусом подальше поширення високочастотного випромінювання, яке могло б зашкодити моєму дорогоцінному здоров'ю).

Можна було б, звичайно, дуже просто зробити таку зарядку неможливою - якщо нанести на площинку металеве напилення або хоча б наклеїти фольгу. Але у мене нема нічого подібного. Мене оточує суцільний пластик. Все дуже легке, нездатне служити зброєю. Навіть у спортзалі нема жодних гантелей і штанг - замість обтяжень я тягаю пружини з якихось наворочених композитів зі змінною еластичністю, що дозволяє регулювати навантаження. Один кінець яких жорстко закріплений у підлозі або у стіні.

Було б кумедно намастити ці майданчики клеєм. Так, щоб павуки, які присіли, щоб

зарядитися, вже не змогли встати. Адже вони притискаються так щільно, що не зможуть висунути трубки, по яких подається очисний реагент! Припустимо, його краплі знищать клей у точках, де трубки будуть впиралися у площинки - але не по всій площі корпусу. Але з чого мені виготовити клей? Втім, якщо гарненько поколупатися у налаштуваннях продуктового автомата... за замовчуванням там меню з вибором із безлічі готових страв, але є й режим тонкого налаштування, що дозволяє змінювати рецепти приготування. Відверту отруту комп'ютер приготувати не дозволить, але щось не настільки однозначне... щось, що не виглядає безперечно неістинним на момент виходу з автомата і доводиться до кондиції вже поза ним...

Після довгих мук мені вдається отримати бульйон, з якого після тривалого прогрівання в каво-машині виходить щось на кшталт клейстеру. З кавником цього варива я вирушаю на справу. Зарядну площинку у своїй камері я не чіпаю - вона має залишитися останньою. Мені треба зіпсувати решту.

Я стою в спортзалі й чекаю на павука. Намащений моїм варивом диск зарядника волого блищить, і я розумію всю недосконалість свого плану. Сторонню речовину неможливо не помітити, і павук, звісно, спочатку її зчистить, а вже потім почне заряджатися. Або зарядка все ж таки має пріоритет? Спочатку зарядися, а вже потім зі свіжими силами берися за прибирання. З іншого боку, вони напевно приходять заряджатися не на останньому подиху. Будь-який притомний конструктор наказав би їм робити це, ще маючи достатній запас енергії. Хоча з урахуванням того, що зарядні пристрої доступні в кожному приміщенні, начебто нема потреби робити цей запас великим - принаймні, коли нема аварійної ситуації...

Гадати нема сенсу. Залишається тільки чекати на те, що буде.

Ось, нарешті, і знайоме цокання. Я відходжу якнайдалі вбік, щоб делікатний павук не вирішив, що може мені завадити, і не пішов заряджатися в інше місце. Він прямує до підготовленої для нього площинки. Зупиняється. Помітив, звісно - неможливо не помітити. Принохується - чи які там у нього рецептори... явно не тільки оптичні...

Плюх! Таки усівся заряджатися! Підбігти, чи що, і наступити на нього, щоб краще приклеївся? Ні, мабуть, ще втече передчасно... його власної ваги має вистачити. Я стою і чекаю, уявляючи, як він буде смикати ніжками, намагаючись підвестися...

Павук розгинає кінцівки, підводячись без найменших зусиль. Ніщо навіть не чпокнуло, жодні клейкі нитки не тягнуться за його черевцем. Диск, як і раніше, блищить, і він діловито береться його чистити.

Ну так, звісно. Цього слід було очікувати. Їхній корпус не бере жоден клей, тим паче той примітивний, який я зварив.

Все марно.

Я кидаю павукам дедалі більше їжі. Причому в різні кінці камери. Вже кілька днів "харчуватися" прибігають одразу двоє, а сьогодні до них уперше приєднався третій. Звісно, бруд на підлозі - не така вже й надзвичайна ситуація, що вимагає негайної реакції, але їм теж нема чим зайнятися. Тут ніколи нічого не ламається. Ну тобто, може, й ламається, але вони встигають це полагодити, перш ніж я встигаю помітити. Нічого настільки серйозного, щоб бити на сполох. І тим паче - щоб відкрити зовнішні двері.

Автомат тим часом збільшує порції. З запізненням, але стабільно. Цікаво, чи почне він колись робити це з випередженням - типу: "Я знаю, що сьогодні ти розкидаєш на підлогу ще більше, ніж учора"? Або його програма дозволяє реагувати лише на те, що вже сталося, але не робити прогнози на майбутнє? І як довго це взагалі може тривати? Вочевидь, не до нескінченності. Ресурси обмежені, і зрештою мене поставлять перед фактом - стільки й ні крихти більше. І якщо я при цьому продовжу розкидати їжу, не добираючи свою науково обгрунтовану норму здорового харчування, мене знову почнуть годувати примусово. Ті самі павуки - ось така вдячність, еге ж. "Ти годуєш нас, а ми будемо годувати тебе" - а що, по-своєму

навіть справедливо. Або, якщо ближче до істини, "ти створюєш зайві проблеми нам, а ми створимо їх тобі", від чого справедливість не втрачається.

Хоча чи справді зайва робота для них є проблемою, якщо вона рятує їх від нудьги, та й взагалі допомагає їм реалізувати саму мету їхнього існування? Дивлячись, з яким ентузіазмом вони на неї накидаються, так не скажеш... А цікаво було б змусити їх битися за їжу!

Ні, звісно ж. Все це цілковита нісенітниця. Це всього лише роботи, вони не мають емоцій. І битися вони не будуть, навіть якби мені вдалося розмістити шматок їжі - бруду з їхнього погляду - на строго однакової відстані між ними. Це все безграмотна дурниця з давньої фантастики, де варто було поставити комп'ютер перед парадоксом або вибором типу "Буриданів віслик", і той починав іскритися та диміти. У реальності пріоритет буде просто віддано роботу з меншим номером. А на будь-який парадокс комп'ютер, навіть якби мені вдалося вступити з ним у прямий діалог, відповів би в кращому разі повідомленням "помилка в умовах задачі". Насправді жодних парадоксів не існує - існують просто некоректно сформульовані умови, що містять взаємосуперечливі посилки. Та й з ними насправді у формальній логіці нема жодних проблем. Внутрішньо суперечливе твердження завжди хибне, а "хиба" - таке ж законне значення логічної змінної, як і "істина". Якщо перукар голить тільки тих, хто не голиться сам, чи голить він сам себе? Правильними будуть як відповідь "так", так і відповідь "ні", оскільки твердження в лівій частині імплікації хибне (як таке, що може бути представлене у вигляді кон'юнкції протилежних тверджень), а з хибного твердження випливає що завгодно. Я ще пам'ятаю алгебру логіки, так.

І вже точно жодна помилка в даних не призведе до апаратної несправності. У гіршому разі, якщо їй все ж вдасться завісити програму, відповідна задача буде просто автоматично пририта й перезапущена.

Ані хімія, ані математика мені не допоможуть.

Від відчаю я дійшов до деградації, немислимої раніше: почав дивитися російські фільми. У період між передостаннім і остаточним розпадом своєї імперії росіяни зняли величезну кількість фільмів і серіалів кримінальної тематики, про бандитів, в'язниці та "ментів" (як називали копів на їхньому жаргоні), які не сильно відрізнялися від цих бандитів. Все це - надзвичайно низькопробного рівня, проте комусь спало на думку внести до бази кінозалу й ці фільми теж, старанно, звісно, перекладені (комп'ютер, що озвучував ролі, навіть імітує російський акцент). Еге ж, еге ж - «про що ще дивитися довічно ув'язненим, як не про в'язниці». Хоча, заради справедливості, у базу, здається, взагалі завантажили мало не всі фільми, зняті людством з часу появи звукового кіно... Досі, попри мій інтерес до теми втечі, цього непотребу я уникав. Але після того, як усе справді вартісне переглянуто по декілька разів...

Стверджується, що "фільм знято за реальними подіями". Я тому його й вибрав, хоча й знаю, чого насправді варта ця фраза... На екрані група російських злочинців готує втечу. Як і Дюфрейну, їм вдалося продовжити лаз зі своєї камери - ну зрозуміло, що мені ця методика безкорисна... Але якщо Дюфрейн маскував пророблену дірку постером з Ритою Хейворт, то росіяни розстелили там ганчірку, на яку ставили їжу. Виявляється, у тюремній субкультурі російських злочинців їжа вважалася чимось мало не священним, що чіпати сторонньому "западло". І наглядачі, які не бажали давати привід для тюремного бунту, цю саму їжу не чіпали навіть під час періодичних обшуків у камері. Делікатні, просто як мої роботи, посміхаюся я про себе - і тут до мене доходить.

Павуки не чіпають їжу, коли вона в тарілці. І саму тарілку в цьому випадку теж не чіпають, де б вона не стояла. Невже хтось заклав у їхню програму і цей давній забобон російських ув'язнених? Або це просто питання визначення - поки їжа в тарілці, вона моя їжа, а не бруд, і, отже, не підлягає прибиранню і навіть перестановці з місця на місце?

А отже, якщо я поставлю по тарілці з їжею на кожному кругляку зарядного пристрою...

То в цьому разі, мабуть, потреба зарядитися візьме гору над їхньою делікатністю. Але якщо один зарядний пристрій все ж залишити, тоді, можливо, пріоритети не зміняться.

У мене нема стільки тарілок, але це справа наживна. Якщо до моменту чергового приймання їжі старі будуть зайняті, автомат виготовить для мене нові. Це все той самий дешевий пластик. Безумовно, запаси сировини для його виробництва обмежені, але, сподіваюся, на декілька тарілок мені вистачить.

Це працює! Перші дві тарілки вони не чіпали. Я спеціально замовляю їжу, яка довго не псується.

Правда, дочекавшись чергового обіду, я отримав меншу порцію. Хмм... ну так, логічно. Оскільки їжа, розкладена мною на тарілках, як і раніше вважається моєю їжею, а не сміттям, то комп'ютер виходить з припущення, що я з'їм її пізніше. В іншому випадку павуки повинні будуть її прибрати. Втім, я так розгодував їх за попередні дні, що навіть зменшена порція все одно більша за нормальну. Хоча, вочевидь, щоразу автомат буде зменшувати її все сильніше.

Але це не біда. Мені зовсім не обов'язково накладати повну тарілку, щоб зайняти чергову зарядну площинку. Вистачить невеликого шматка...

Готово. Встановив останні тарілки. Тепер у всій в'язниці залишився лише один вільний майданчик для підзарядки – у моїй камері. Тепер павуки постійно пасуться тут – приходять сюди за їжею у всіх сенсах. Деякі вже навіть практично не йдуть – для них це раціонально, тут для них фронт робіт, тут же й джерело енергії. Правда, щоб регулярно створювати цей фронт, мені доводиться роздавати вже всю їжу, яку видає автомат - що, правду кажучи, є неабияким випробуванням. Не те щоб я взагалі не міг поголодувати кілька днів, якби взагалі відвернутися від думок на цю тему, але кидати їжу на підлогу, коли ти голодний, не така вже й проста справа. Ну нічого, поки що у мене достатньо сил, щоб не потребувати примусового годування.

Але навіть коли більшість павуків перебуває тут, декілька все одно патрулюють інші приміщення. Не буває моменту, коли вони всі одночасно зібралися б тут. Це погано. Я хочу замкнути їх усіх в одному місці. Тоді вся решта в'язниці залишиться без роботів, що забезпечують її безперебійне функціонування - чим це не надзвичайна ситуація?

Щодо "замкнути" - це, до речі, теж не так просто. На дверях камери та на перегородці, що відокремлює її від другої половини, є засувки - але вони електронні, а не механічні. Вони дозволяють закритися лише від співкамерника, а не від комп'ютера, який може відкрити будь-які двері в будь-який момент. Потужність електродвигунів, що забезпечують це, набагато перевершує силу людини (і навіть двох людей). Усі двері тут відсуваються вбік, у стіну, тому забарикадувати їх неможливо, та й нема чим.

Проте, дещо будівельники в'язниці не врахували. Оскільки камера розрахована на двох, які можуть відгороджуватися один від одного поздовжньою перегородкою, у ній дві двері, що роз'їжджаються у протилежні боки. Відповідно, їхні ручки - єдині у всій в'язниці, що знаходяться поруч. І якщо зв'язати їх досить міцною мотузкою...

У мене нема ані мотузки, ані троса, ані ремня, ані якогось кабелю. Жодної можливості звідкись це виколупати. Але, як я вже зазначав, дещо вони все ж не врахували.

Останні сім років я відрощую волосся.

Мало хто знає, що міцність людської волосини приблизно така ж, як у сталі. Одна волосина діаметром у п'ять сотих міліметра витримує навантаження в один ньютон. Оскільки я блондин і не страждаю на облісіння, у моїй шевелюрі приблизно 150 тисяч волосин. Коса, сплетена з них, витримає навантаження в 150 кілоньютонів. Це еквівалентно вазі 15 метричних тонн.

Я не жінка, і відростити косу до підлоги у мене не вийде. Але за сім років моє волосся виросло до метрової довжини. Це, наскільки я розумію, межа - довше семи років волосся не

живе - але відстань між дверними ручками майже вдвічі менша. Вистачить із запасом, навіть з огляду на необхідність зав'язати досить надійні вузли.

У мене не було цього плану, коли я почав їх відрошувати. Я прийняв це рішення на другий день після смерті співкамерника, ще не знаючи, навіщо. Можливо, звичайно - тепер я вже не можу сказати напевно - мені й спадало на думку зробити зашморг для самого себе. Але все ж таки, я думаю, основна ідея була позитивною. Я зрозумів, що це щось, чого не передбачив мій ворог, а отже, це можна використати. Нехай навіть на той момент я й не знав, як.

Тепер я знаю.

У мене скінчилася їжа. Не враховуючи, звісно, ту, що розкладена по тарілках - втім, тепер це зовсім маленькі шматочки. Все інше я розкидав по підлозі для павуків, але мені так і не вдалося змусити їх зібратися разом. Кілька штук все одно залишаються зовні й заходять на підзарядку не раніше, ніж зарядяться й відійдуть їхні змінники. Задача прибирання не вважається у них максимально пріоритетним, навіть попри те, що нічим важливішим вони зараз не зайняті. Подумаєш, ну валяються на підлозі шматочки ерзац-курки або ерзац-риби, або ерзац-квасолі, або ерзац-горіхи (бездоганно однакові кульки). Безлад, звісно, але ані в'язниці загалом, ані ув'язненому особливої шкоди від них нема. Можуть почекати своєї черги.

Що ж, спробую використати інший ресурс, тим паче що тільки він у мене й залишився. Та й він скоро закінчиться при такій дієті. Будемо сподіватися, що це вони прибиратимуть активніше.

Дідько, не так просто гадити просто на підлогу власного житла, навіть якщо це тюремна камера. Рефлекси цивілізованої людини чинять опір. А найгірше, що мені недостатньо просто зробити це в одному кутку. Треба розмазати по всій підлозі, стінах і стелі, щоб створити павукам максимально широкий фронт робіт. Ну, нічого не поробиш. Дюфрейн не погидував пірнути в каналізацію, щоб вибратися на свободу, а мені навіть не потрібно занурюватися в лайно цілком - просто розмазати його по всій камері. Я впораюся...

Мене таки вивернуло навиворіт у процесі. Але це навіть добре - павукам доведеться прибирати ще й блювотину. Ось вони вже тупотять, розбігаючись по камері. Давайте-давайте, хлопці, всі сюди! Бачите, який тут срач, у найбуквальнішому сенсі? Ви повинні ліквідувати це неподобство якомога швидше, щоб все блищало і добре пахло!

Вони намагаються. Фізичної загрози життю ув'язненого, як і раніше, нема, але цій задачі справді надано вищий пріоритет. Комп'ютер направив у мою камеру майже всі павукові сили... але ключове слово - майже. Одного не вистачає. Якийсь час я чекаю, що він з'явиться - не прибирати, то хоча б зарядитися - але його все нема. Більше чекати не можна - його товариші скоро почнуть звільнятися від роботи. Ну що ж, час переходити до наступної частини плану. Дихаючи через рот і перестрибуючи через павуків (деякі з них, навпаки, повзають наді мною по стелі - вони можуть і це, той самий принцип, що у геконів), я вискакую в коридор. Плід моїх семирічних зусиль, туго сплетена коса, вже прив'язана одним кінцем до ручки сусідніх дверей - залишилося накинути петлю на другу ручку і затягнути.

Двері зачиняються. Повільніше, ніж мені хотілося б, але тут вже нічого не поробиш - чортова автоматика. І в її отвір, що звужується, я бачу, як один із павуків дрібцює до виходу - чи то вже виконавши поставлену йому задачу, чи то приваблений смердючими слідами, залишеними мною вже в коридорі. Пару миттєвостей я сподіваюся, що він не встигне, хоча це дурниця - комп'ютер завжди може притримати двері для нього. Потім переконуюся, що він у будь-якому разі вискочить назовні раніше, ніж двері зачиняться.

Ну вже ні. Вистачить мені одного твого товариша за межами пастки. З вами двома мені не впоратися. Щойно він опиняється у дверному отворі, я щосили копаю його. Пальці ноги пронизує біль - це все одно, що копнути цеглу, - але він летить через усю камеру назад до стіни. Хоча, звісно, це не допоможе, якщо комп'ютер залишить двері відчиненими...

Але двері зачиняються. Можливо, комп'ютер не хоче, щоб спаллюване повітря з камери поширювалося всією в'язницею, поки його не очистять фільтри.

Я накидаю мій волосяний канат на другу ручку і затягую вузол. Потім для вірності в'яжу ще один.

Ще до того, як я встигаю закінчити, двері здригаються. Хтось із роботів - той самий чи інший, можливо, комп'ютер змінив їм пріоритети - хоче вийти. Проте двері зсуваються не більше ніж на чверть дюйма. Їх край все ще всередині стіни, жодної, навіть крихітної щілини не з'являється - їм не вдається перерізати косу зсередини. Я спокійно дов'язую контрольний вузол.

Вітерець, що створюється вентиляцією, незвично холодить шию. За сім років я звик до цього волосся. Без нього я відчуваюся вільнішим.

Воля, так. Ключове поняття.

Я вирушаю на пошуки останнього павука.

Довго шукати не доводиться. Він прибігає сам - чи то на запах, яким від мене все ще тхне, чи то для того, щоб звільнити товаришів. Комп'ютер, звісно, не розуміє, що відбувається, але вже знає, що виникла певна несправність, що заважає відкрити двері камери - причому всі, хто міг би її усунути, знаходяться всередині. Крім одного, що поки що не робить ситуацію особливо тривожною.

Коли він підбігає до мене, я просто нахилиюся і хапаю його. У дитинстві я любив ловити крабів і вправно хапав їх за краї панцира так, що вони не могли дістати мене клешнями. Павуки більші - мені доводиться пустити в дію обидві руки - і, на відміну від крабів, спроектовані розумним конструктором. На їхньому корпусі нема мертвих зон, куди вони не могли б дотягнутися.

Проте павук покірно звисає в моїх руках, майже не намагаючись опиратися. Можливо, він чекає, що я сам віднесу його туди, де потрібна його допомога. Ну-ну. Комп'ютер досі не розуміє, що відбувається. З його раціонального погляду, я повинен ставитися до ремонтників і прибиральників, що забезпечують моє безбідне існування тут, як до союзників. Він просто не в змозі усвідомити, що у мене інша мета.

Я не можу вивести павука з ладу, і замкнути його мені також вже нема де. Якщо покласти його на спину, він миттєво перевернеться у звичайне положення. Якщо сісти на нього зверху, він вивернеться. Колись я вже пробував кидати їх у басейн, але під водою вони відчуваються так само чудово, як і на повітрі. Мені залишається лише тримати його, щоб він не зміг звільнити товаришів, поки у нього не закінчиться заряд. Це може тривати не одну годину...

Павук почав смикатися. Поки що делікатно, але він намагається звільнитися. Якщо я поставлю його на підлогу, у нього, можливо, вистачить сил вирватися. Але поки я тримаю його у повітрі, він практично безпорадний. Проблема в тому, скільки я зможу його так протримати. У ньому десь близько кілограма - начебто небагато, але коли доводиться тримати таку вагу годинами... До того ж я голодний. І хочу пити. Але продуктивний автомат залишився в камері. Правда, у мене залишаються припаси, розкладені по тарілках. Тепер, коли всі (майже всі) роботи замкнені в камері, я можу використовувати цю їжу за прямим призначенням. Але мої руки зайняті павуком. Можна, звісно, відпустити його, а потім знову зловити - але не факт, що цього разу він мені це дозволить, особливо якщо вважатиме, що ситуація вже перейшла у розряд надзвичайних. Адже вони навчаються.

М'язи ниють. Павук - не сумка з ручкою, його не проектували для ручного перенесення, тож тримати його у повітрі не дуже зручно. До того ж він проявляє дедалі більше активності. У міру того, як тане його власний заряд, а проблема з дверима, що "незрозуміло чому" заклинили, залишається невирішеною, пріоритети програми змінюються, і "не завдавати клопоту ув'язненому" опускається в їхньому списку нижче. Не знаю, чи зможе він дотягнутися до моєї руки шприцом і чи є у нього наразі відповідний медикамент, здатний мене вирубити. Але вважаю за краще не перевіряти це експериментально.

Я лягаю на спину і витягую руки вгору, перпендикулярно підлозі. Тепер я тримаю павука над головою. Якщо я його випущу - якщо він змусить мене це зробити - він впаде просто на моє обличчя. Кілограм з висоти в три чверті метра. Не знаю, чи може це мене вбити, але точно завдасть черепно-мозкової травми. А цього його програма допустити не може за жодних обставин. Власне, вся мета існування павуків - у тому, щоб забезпечувати якомога довше і здорове життя ув'язнених.

Здається, до нього це дійшло. Перестав сіпатися. Чекає, коли я сам опущу його на підлогу. Ну чекай, чекай.

Руки вже не просто ниють - біль, здається, скручує їх вузлом. Зате пальці зовсім втратили чутливість - я занадто довго тримаю зап'ястя піднятими вгору, і вони не отримують достатньо крові. Здається, ще трохи - і павук вислизне з них попри всі мої зусилля. Я кусаю губи. Промовляю про себе лічилки, щоб відвернутися. Співаю пісні вголос. Кричу щосили найбрудніші лайки, які можу згадати й придумати. Закриваю очі й знову рахую. Кажу собі, що мені залишилося протриматися зовсім трохи - дорахую до ста й відпущу його до біса. А дорахувавши до ста, починаю зворотний відлік, запевняючи себе, що ось тепер дійду до нуля і точно все. Дивно, але раз за разом цей самообман працює. Попередні обіцянки були жартома, а от нинішня точно серйозно, я ж просто фізично більше не можу його тримати...

- Критично низький рівень енергії. Необхідна термінова підзарядка.

Павук говорить жіночим голосом! Це так несподівано, що я починаю реготати й через це ледь не впускаю його собі на обличчя. На щастя, він сам зупиняє падіння, вчепившись своїми кінцівками в мої зап'ястя. Ага, дуже добре, так і виси. Так мені легше, вже не треба стискати повністю заціплені пальці.

Досі я жодного разу не чув, щоб вони говорили. За всі двадцять років. Як у тому анекдоті про хлопчика, який вперше заговорив у десятирічному віці, щоб поскаржитися на несолодку кашу - "а раніше завжди солодкою була"... Еге ж, еге ж. Раніше у них просто не виникало потреби. А жіночий голос, напевно, для того, щоб не плутати з сусідом по камері. Або просто тому, що вищий тон сильніше привертає увагу. Цікаво, у них у всіх голоси однакові? Скоріше за все, так - як і все інше.

Він (чи вона?) попереджає мене ще кілька разів, щоразу все більш стурбованим тоном. І все ж таки я пропускаю момент, коли він - нехай буде все ж таки він, як я звик - вирубається і зісковзує вниз. В останню мить я все ж встигаю смикнути руками в один бік, а головою - в інший. Павук падає за сантиметр від моєї скроні, зачепивши зігнутими ногами мою щоку та вухо. І залишається лежати нерухомо. Готовий!

Зі стогоном неймовірного полегшення я дозволяю рукам впасти вздовж тіла. Потім починаю ворухити ватяними пальцями. Відчуваю, як тугими дзвінками голками болю наповнює їх кров, що повертається.

Нарешті я підвожуся. Отже, ми маємо: павука, що подох від голоду, заблоковану невідомим способом камеру, де перебувають усі його товариші - які могли б виправити ситуацію - і продуктивний автомат, а також ув'язненого, що залишився поза камерою без джерел їжі та без допомоги павуків. Хіба це не надзвичайна ситуація? Комп'ютере, ти знаєш, як її виправити? Гадаю, що ні.

Я йду до кінця коридору, що веде до зовнішніх дверей. Заплющую очі, уявляючи собі галявину з кульбабками. Потім відвертаю захисний ковпачок і перекидаю червоний рубильник.

Нічого.

Еге ж, еге ж, розумію я, коли перша хвиля злості й відчаю минає. Комп'ютер не знає, що я можу відчинити двері в камеру (до речі, після того, як він доклав усіх сил мотора, щоб затягнути вузли - можливо, й не можу), але з його погляду все одно нічого непоправного не сталося. Їжа у мене ще є - розкладена по всій в'язниці на тарілках. І під кожною з цих тарілок - працездатний зарядний пристрій, куди я можу віднести павука. А він, зарядившись, усуне

перешкоду, що утримує двері камери (йому дійсно не складе зусиль перерізати мою косу).

Ну добре. Перемога не завжди досягається в першому раунді. І навіть у десятому. Подивимося, як ти будеш поводитися далі, коли я не буду робити того, на що ти розраховуєш.

Минуло вже три дні, відколи я доїв усе, що було на тарілках. За бажанням можна було б розтягнути ці запаси на довший термін, але я не маю наміру економити. Мені, навпаки, потрібно прискорити кризу.

Що, звісно, звучить дуже правильно, але їсти все одно хочеться.

А ще - вочевидь від голоду - у мене почала боліти голова. І отримати ліки нема де. Їх міг би видати або автомат у камері, або павук. Цілком можливо, що в череві того, який валяється тепер із сівшим акумулятором, вони є. Але що з того - не вмикаючи павука, до них не дістатися. Я намагався розібрати робота, але на це жодних шансів. Потрібні спеціальні інструменти, якими озброєні, природно, тільки інші павуки. Хто б довірив їх ув'язненому!

Принаймні, у мене нема проблем з водою. Душових (і відповідно туалетів) у в'язниці дві - у камері та у спортзалі. Плюс ще басейн у рекреаційній зоні.

Постійні холодні умивання допомагають хоч якось боротися з головним болем. Взагалі, головний біль - одне з найгірших знущань природи над людиною. Його важко переносити, навіть коли він помірний. Він страшенно заважає думати - при тому, що сам мозок болу не може відчувати в принципі, там нема відповідних рецепторів. Мені вже зараз хочеться розкрити собі череп. Що я буду робити, якщо він ще посилиться? Невже піду і випущу павуків, аби це припинилося?

Сподіваюся, що ж таки ні.

Йду в кінозал дивитися комедії. Ніколи їх не любив, але мені треба відвернутися. Нічого серйознішого я наразі сприймати не в змозі.

Ось вам і комедія. Сьогодні комп'ютер, втопившись, вочевидь, не менше за мене від постійних закликів "віднести сервіс-робота на зарядний пристрій", вирішив спробувати у спілкуванні зі мною щось нове. Замість фільму з пів дюжиною комедіантів різних епох він раптом продемонстрував мені зовсім інше, до болу знайоме видовище.

Мою власну камеру.

Мабуть, втративши надію розв'язати проблему самостійно, він вирішив показати мені, що там відбувається. Причому вважає цю інформацію настільки пріоритетною, що навіть позбавляє мене моєї законної розваги, чого не було ще ніколи - навіть коли я вбив співкамерника.

Хоча, звісно, своєю мірою це також розвага. Що може краще розважити в'язня, ніж можливість самому стати тюремником хоча б для когось і спостерігати за стражданнями своїх власних ув'язнених? Нехай навіть це просто роботи...

Вони розібрали двері зсередини! Ну тобто не повністю, звісно - це їм не під силу. Їхні конструктори, вочевидь, не передбачили необхідність пробивати наскрізь потужні тюремні двері та стіни. Але вони дісталися мотора та роликів і переконалися, що всі ці механізми у справному стані. Більше їм нема чого робити, окрім як стояти в нескінченній черзі на підзарядку. Хтось один весь час сидить на площинці, як курка на яйцях, решта терпляче чекають. Люди, напевно, вже почали б сваритися, а то й битися. Але це роботи. Вони не здатні ані нудьгувати, ані гніватися.

Хоча... Я бачу, як із вентиляції видуває пил. Сірий кудлатий клубок кружляє в повітрі, повільно опускаючись. І одразу три павуки кидаються до нього, перш ніж він встигає торкнутися підлоги. І зіштовхуються один з одним - так, що один відлітає вбік! Ніколи не бачив такого раніше. Павуки завжди координували свої дії й не заважали один одному.

Еге ж, зрозуміло. В середині камери зараз ідеальна чистота - адже там нема мене, а в закритому приміщенні саме людина є джерелом 99% усього бруду. І жодних інших занять у

павуків - після того, як вони переконалися, що не можуть нічого вдіяти з дверима - теж нема. У таких умовах пріоритет задач, які раніше вважалися незначними, різко зростає. Тобто кожна пилінка починає сприйматися як... ну якщо не катастрофа, то принаймні проблема, що вимагає негайного усунення. Якби програма павуків була простішою, пил так і залишився б для них просто пилом. Але саме те, що вони здатні навчатися й адаптуватися... Це як з алергією. У стерильних умовах, залишившись без справжньої роботи, імунна система починає бурхливо реагувати на найнезначніші подразники.

Але чому вони все ж таки зіштовхнулися? Тому що траєкторія руху пилу в повітрі непередбачувана? Або ж... зіткнувшись із нерозв'язною проблемою - не з пилом, звісно, а з дверима - комп'ютер, що керує павуками, змінив їхню парадигму зі співпраці на суперництво?

Еволюційні алгоритми, що мають за прообраз природний відбір у живій природі. Колись я читав про це. Замість того щоб діяти спільно під керуванням єдиної програми, кожен, скажімо так, екземпляр тестує свій власний варіант, отриманий шляхом псевдовипадкових мутацій первісного алгоритму. У підсумку та програма, яка виявиться найбільш успішною, буде залита всім іншим. Процес може повторюватися ітераційно, поки не буде знайдено рішення. За умови, що його взагалі можливо знайти, хе-хе...

Пил миттєво прибрано, але той павук, що відлетів убік, здається, пошкоджений. Еге ж - клин вибивають клином, а павука може пошкодити тільки інший павук. Один із тих, хто відкинув його, тепер кидається до нього, і я мимоволі чекаю, що він доб'є переможеного суперника. Але ні. Співпраця знову бере гору над конкуренцією, і він береться за ремонт.

Пошкодження, вочевидь, незначне, і ремонт завершується швидко. Цікаво, що третій учасник зіткнення ігнорує те, що відбувається - чи то тому, що одного ремонтника більш ніж достатньо, чи то в його версії програми функція співпраці отримала занадто низький пріоритет. Навіщо, мовляв, мені витрачати на тебе свою енергію, коли у нас тут один зарядник на всіх... Але якщо він і справді подумав щось подібне, то на нього чекає розчарування. У цей момент якраз черговий павук закінчив заряджатися, і до майданчика прямує наступний. Але раптом він зупиняється і пропускає того, який перед цим відремонтував товариша. Еге ж, еге ж. Молодець, гарний робот, на цукерку. Тобто - витратив більше енергії на корисну справу, отримай вищий пріоритет у черзі на зарядку. Можливо, оскільки роботи не розмножуються, саме цей пріоритет і є критерієм відбору. При рівному розподілі енергії вистачило б усім - конструктори розрахували все так, щоб усьому стаду павуків вистачало навіть одного зарядника. Але оскільки нам потрібна еволюція і конкуренція - той, хто менш корисний, отримує менше електрики й зрештою вибуває з перегонів.

От тільки чи враховує електронний суддя, що найкорисніший робот, який щойно не тільки раніше за всіх прибрав сміття, але й відремонтував товариша, раніше сам же його й пошкодив? Не навмисно, зрозуміло. Усі еволюційні зміни починаються з певної випадковості, яка раптово виявляється вигідною...

Здається, я починаю звикати до голоду. Голова більше не болить, лише трохи паморочиться, особливо при стрімкій зміні пози. Якоюсь мірою це навіть приємно - але зрозуміло, що так не може тривати нескінченно. Тренажери я, звісно, закинув (і комп'ютер, треба віддати йому належне, не нагадує мені про них) і взагалі намагаюся рухатися якомога менше. Економлю сили. Іноді вибираюся в рекреаційну кімнату посидіти на моїй кульбабковій галявині. Але здебільшого проводжу час у кінозалі, спостерігаючи за тим, як розвивається еволюція в камері.

А вона розвивається. Принцип «хто робить більше роботи, отримує більше енергії» залишається в силі. А випадкове відкриття першого павука вже підхопили інші: найкращий спосіб зробити більше роботи - створити її собі самому. Зламати те, що потім будеш лагодити. Причому чим серйозніший збиток ти заподієш, тим більшою буде винагорода за його

виправлення!

Спочатку я дивувався, як творці павуків могли пропустити такий глюк. Потім я зрозумів. Роботам-ремонтникам не можна закласти безумовну заборону щось псувати. Це все одно, що заборонити хірургу різати хворого. Для того, щоб дістатися пошкодженого вузла, цілком може знадобитися щось розкрити й демонтувати. Зокрема, і те, що саме по собі є справним. І навіть незворотно, якщо це необхідно для більш пріоритетної задачі. Важливий кінцевий результат, а не дії в процесі. А вже коли замість дотримання жорсткої раціональної процедури система починає шукати рішення навпаки, через алгоритми, що мутують...

То виникають дедалі цікавіші наслідки. По-перше, павуки, яких ламають, а потім лагодять, починають розуміти, що, хоча фізично вони в підсумку залишаються в порядку, для них самих це програшна стратегія. Поки вони пасивно чекають на ремонт, енергію отримують інші. Відповідно, вони починають захищатися. Спочатку у них не було такої функції. Тільки ухилення від агресії, як у того павука, якого я толочив, але аж ніяк не напад у відповідь. Проте пасивне ухилення в замкненому приміщенні, сповненому охочих розібрати тебе на частини, виявилось не найкращою стратегією, тож павуки навчилися контратакувати. Досить кумедне видовище - дивитися, як два ремонтники намагаються розібрати один одного, використовуючи всі наявні у них інструменти. Причому сутички стають дедалі швидшими й... лютішими, при всій некоректності цього терміна стосовно роботів. Але коли дивишся на їхню битву, забуваєш, що він некоректний...

По-друге, у павуків з'являється група паразитів. Або хитродупих, як я їх називаю. Замість того щоб брати участь у битві самотужки, вони чекають осторонь, поки той чи інший павук виведе супротивника з ладу (і, цілком ймовірно, сам також отримає пошкодження). І тоді вони, самі не отримавши жодної подряпини, кидаються ремонтувати обох! Заробляючи при цьому очки за найефективнішу стратегію - адже їм не доводиться витратити ресурси на бій. Проте паразити можуть процвітати лише доти, поки в популяції існує достатня кількість "бійцівських" павуків - інакше їм, природно, не на кому буде паразитувати...

Наступним закономірним кроком стає кооперація. Але не загальна, як у первісні часи (так і уявляю собі павуків, які розповідають - жіночими голосами, ага - легенди про втрачений золотий вік загального миру та гармонії), а в малих групах або, якщо завгодно, бандах, що протистоять усім іншим. Деякі з цих груп неспеціалізовані й просто нападають натовпом на одного. Але еволюційний вигравш отримують ті групи, в яких розвивається спеціалізація на бійців і хитродупих. Бійцям не доводиться витратити ресурси на ремонт, хитродупим - на бій. Причому бійці не тільки заганяють і завалюють здобич (а то й відбивають її в іншій групі), але й охороняють своїх хитродупих і відганяють чужих.

І віртуальний суддя, який відповідає за розподіл енергії, прийняв групову тактику - тобто пріоритетність зарядки кожного робота визначається вже не його особистими досягненнями, а успіхами групи, до якої він належить. Ну а чому ні, власне - хто сказав, що програма повинна боротися з кооперацією? Цей чинник, втім, обмежує зростання груп, оскільки в занадто великій групі з'являються вже не хитродупі, а справжнісінькі паразити, що прагнуть не робити взагалі нічого й житися електрикою коштом загальних групових успіхів - і, ба більше, навіть зрадники, що нападають на своїх, які не очікують удару! Звісно, така група програє в конкурентній боротьбі більш компактній, у якій чесно працюють усі.

Спостереження за ними стає таким захопливим, що я вже майже не згадую про їжу. Цілодобове реаліті-шоу, ага. Заважає тільки те, що ззовні вони всі однакові - а то я, напевно, вже вболівав би за якусь команду. І навіть робив би ставки на тоталізаторі. Пластиковими тарілками. Виграючи сам у себе.

Сил у мене залишається дедалі менше. Вставати доводиться, тримаючись за стіну - в очах темніє, і я боюся впасти. Втім, у мене нема особливої потреби вставати - хіба що щоб дістатися

туалету. Але, правду кажучи, це можна робити й на карачках. Необхідність ходити - це забобон. Весь інший час я проводжу в кінозалі. Я перетягнув сюди мати зі спортзалу. Спати на голій підлозі боляче - я майже втратив пом'якшувальний жировий прошарок між кістками та шкірою

Я все ж сподіваюся, що... хоча насправді з логічного погляду не дуже зрозуміло, чого я сподіваюся дочекатися, перш ніж у мене остаточно вичерпаються сили. Того, що павуки знайдуть спосіб вибратися з камери й тим самим підкажуть мені, як вибратися з в'язниці? Але я прекрасно знаю, що зовнішні двері та стіни набагато міцніші за ті, що розділяють приміщення в'язниці всередині (хоча й ці теж досить міцні). Того, що комп'ютер сам відчинить зовнішні двері, щоб врятувати мене від голодної смерті? Теж навряд. З його погляду, наскільки я розумію, взагалі не існує жодного зовнішнього світу. Він - цар і бог замкнутого тюремного всесвіту, зобов'язаний розв'язувати всі проблеми виключно в його межах і його засобами. Звісно, для чогось аварійний вимикач все ж існує. Вочевидь, на той випадок, якщо комп'ютер або вийде з ладу (але на таке щастя мені розраховувати не доводиться - навіть без ремонтних павуків він, боюся, здатний працювати десятиліттями), або визнає, що загроза функціонуванню в'язниці та життю ув'язненого не може бути усунена. Але він цього не визнає. Він знає, що я будь-якої хвилини міг би зарядити павука, що залишився ззовні, і дозволити йому обстежити двері камери з зовнішнього боку. Ба більше, він продовжує регулярно радити мені це (чортів електронний ідіот досі не зрозумів, що я не збираюся наслідувати його порадам!) Отже, поки я цього не зробив - можливі заходи не вичерпані й переходити до самого крайнього нема потреби.

Зрештою, ніхто й справді не змушує мене помирати від голоду, я можу в будь-яку хвилину здатися і все це зупинити. Точніше - повернути, як було. Змиритися. Капітулювати.

Але це ми ще подивимося.

А подивитися є на що. Я маю на увазі - у камері. Там відбулися якісні зміни.

Досі, попри дедалі запекліші сутички між павуками, жертв у них не було. Усіх пошкоджених одразу лагодили - заради чого, власне, їх і ламали. І навіть ті, хто програв в еволюційній боротьбі, на відміну від живої природи, не вибували з неї назавжди. Коли їхній рівень енергії падав до критичного, їм просто перезаливали програми переможців, і починався новий раунд. Якби у них була хоч крапля розуму, можна було б, звісно, сперечатися, чи то ті самі павуки, чи то вже нові особистості, але, у будь-якому разі, їхні тіла залишалися незмінними, як і загальна кількість павуків.

А тепер, з одного боку, проявилось те, на що я чекав вже давно - дефіцит невідновлюваних ресурсів. Електрика до таких не належить, а от запас хімічних реактивів замкненим у камері павукам поповнити нема де - зазвичай вони це роблять десь у глибині службових приміщень. А обов'язки прибирати пил, нехай його тепер і зовсім мало, з них ніхто не знімав. Що ще більш істотно, запеклість боїв стала призводити до пошкоджень, які вже не можна виправити "на колінці". Потрібні запчастини, які павуки самостійно виготовити не в змозі.

Відповідно - вже не знаю, хто з них перший до цього допетрав (скоріш за все - чергова випадкова мутація алгоритму), але тепер у павуків почалося полювання за трофеями. У переможених стали вилучати спершу реактиви, а потім і окремі деталі. Правда, їх все ж таки лагодять до мінімально працездатного стану, щоб отримати передбачену за ремонт винагороду. Але ці каліки, що ледь плазують, вже не здатні конкурувати на рівних з павуками-переможцями, яку програму в них не заливай. А переможці, своєю чергою, отримавши доступ до нових деталей, вже не просто лагодять себе після боїв - вони почали себе модифікувати, нарощуючи власну бойову потужність.

Таким чином, павуки змінюються вже й фізично, розпадаючись на три класи. Переможці спеціалізуються на солдатах і робітниках (колишніх хитродупих). А ті, хто програв, стають жертвами, яких можна порівняти з худобою, яку спочатку доять, а потім, коли доїти вже не буде чого, вочевидь, заріжуть остаточно. Тобто розберуть на останні запчастини. Тоді, вочевидь,

замість атак на легку здобич солдатам знову доведеться битися один з одним, поки... поки що? Не залишиться остання пара з найкрутішого суперсолдата і робітника, який пережив усіх інших? Павуки в банці, от же ж воістину... І після того, як вони теж не зможуть відкрити двері, комп'ютер таки визнає глухий кут?

Ні. Еволюція зробила новий несподіваний виверт. Дивно, але цього разу поштовхом для неї стала одна з жертв, на яку я вже дивився як на відпрацьований і приречений матеріал.

Цей самий лузер, зведений з бійців до рівня худоби й усвідомлюючий (на основі порівняння характеристик), що в бою йому вже нічого не світить і навіть на роботу його, каліку, не візьмуть, все ж таки відкрив для себе спосіб отримати заповітний енергетичний раціон. Хто сказав, що ламати, щоб потім лагодити, можна тільки інших павуків? Адже набагато простіше робити це з іншим обладнанням в'язниці, яке й не думає чинити опір!

Він роздобув продуктивний автомат і розкидав по камері інгредієнти для приготування їжі, створивши подвійний фронт робіт. При цьому, через власну ущербність, сам усунути спричинений ним безлад він не міг - деталі, що в нього залишилися, дозволяли лише псувати. Відповідно, він був приречений загинути без енергетичного пайка, якби "солдати" не добились його раніше. Але одна з груп взяла такого ефективного руйнівника під захист!

Далі зрозуміло. У лузерів з'явилася екологічна ніша, що дає шанс на виживання. Успішна стратегія копіюється невдахами, і з колишньої худоби вилуплюється новий клас - руйнівники.

В принципі, звісно, солдати, з огляду на свою спеціалізацію, також уже здатні лише ламати, а не лагодити. Але солдати еволюціонували в боях із супротивником. Значна частина їхнього функціоналу потрібна тільки або переважно для оборони. Це як танк, величезна частина ККД якого йде на те, щоб тягнути на собі важку броню. А якщо всю броню з нього зняти, то, звісно, у бою з іншими танками він не живе, зате у знищенні беззахисних цілей отримує конкурентну перевагу.

У камері триває постійний погром, причому, здається, баланс між руйнуванням і відновленням дедалі більше зміщується на користь першого. Ламати, не будувати, є ж. Руйнівники навіть не замислюються, чи зможуть вони або члени їхньої групи виправити наслідки своїх дій. Вони просто прагнуть зруйнувати якомога більше. Але невже комп'ютер - тобто той програмний модуль, який виступає в ролі судді, що розподіляє енергію - цього не бачить і буде заохочувати явно деструктивний напрямок еволюції? Хоча, можливо, він просто дає новій стратегії шанс, не знаючи заздалегідь, до чого вона призведе. Зрештою, хворий посеред операції виглядає гірше, ніж до її початку - так само як і механізм, розібраний для ремонту - але це не привід переривати процес посередині. Можливо, комп'ютер сподівається, що роботам, які мутують у все більш руйнівну сторону, все ж таки вдасться відкрити двері (вони, звісно, вже пробували свердлими, різати й плавити їх, але вони, як і раніше, занадто міцні для них, а тому, дотримуючись нової стратегії, руйнівники миттю перемкнулися на легшу здобич)...

По підлозі камери розливається вода. Вони рознесли санвузол. Кілька павуків, які в ході боїв і модифікацій втратили герметичність, застигають на місці. Стаючи новою здобиччю як мисливців за трофеями, так і ремонтників, і тим самим наділяючи руйнівників додатковими очками...

І тут, здається, терпець віртуального судді закінчується. Він змінює пріоритети. Руйнування більше не заохочується як частина корисної для групи в цілому активності. Тепер енергію отримують тільки робітники, які наводять порядок і не мають бойового функціоналу. Тобто, по суті, повернулися до первісної ролі павуків. Кінець історії? Від чого пішли, до того й прийшли? З тією, щоправда, різницею, що тепер "нормальних" павуків залишилося набагато менше...

Ні. Солдати з-поміж мисливців за трофеями не бажають з цим миритися. Вони нападають на робітників, щойно ті зарядилися, витягують з них їхні «повні» акумулятори й ставлять

замість них свої «порожні».

Експеримент вийшов з-під контролю. Тепер роботи з пріоритетом на руйнування більше не залежать від оцінок судді. Вони просто беруть своє явковим порядком. Суддя, звісно, може взагалі вимкнути зарядний пристрій, прирікаючи на голодну смерть - точніше, анабіоз - усіх павуків у камері (а отже, і в усій в'язниці). Але тоді повернути їх - хоча б робочих - до життя буде вже нікому. А це катастрофа епічного масштабу. В'язниця не може функціонувати без павуків - у будь-якому разі, тривало і стабільно.

Поки я думаю, як комп'ютер розв'язуватиме цю проблему, екран гасне. Руйнівники дісталися камер спостереження.

Здається, я сплю. Або ні? Важко сказати. Зараз я практично весь час перебуваю десь між сном і явою, у напівнепритомному стані. Декілька разів мені здавалося, що я пішов і випустив павуків, але потім виявлялося, що це був лише сон. Я не знаю, що було б, якби я зробив це в реальності. Зовсім не впевнений, що продуктовий автомат тепер працює.

Кінозал принаймні точно не працює. З того часу, як перервалася передача з камери. Чому нема сигналу звідти - зрозуміло, але фільми я чомусь теж дивитися не можу. Чи то комп'ютер намагається таким чином чогось від мене домогтися, чи то просто виникла якась несправність за межами камери. До якої павуки, звісно, не можуть мати відношення, але яку тепер просто нема кому усунути.

Втім, байдуже. Мій мозок уже настільки отупів від голоду, що не в змозі сприймати сюжет фільмів.

Я перебрався до рекреаційної. Тут поки що все працює. Цілодобово валяюся на березі мого струмка або лежу в басейні з теплою водою, яка остаточно знищує відчуття часу та реальності того, що відбувається. Іноді мені здається, що я вже помер.

Крізь сон я чую плескіт. Ну так, це плескіт води в струмку. Хоча зазвичай його заглушає шум водоспаду. Напевно, це плескається риба. Десь нижче за течією. Форель. У такому струмку могла б водитися форель...

Але перш ніж знову зануритися в сон, я згадую, що ніколи раніше не бачив і не чув тут риби. Хоча я провів на галявині з кульбабками стільки годин... і тоді моя голова працювала краще, ніж тепер. Програма. Адже це програма, яка крутить один і той самий запис. З невеликими варіаціями, так, щоб прибрати відчуття зацикленості - але ці варіації стосуються порядку фрагментів, а не їхнього змісту. І якщо раніше тут ніколи не було риби...

І джерело звуку... воно, мабуть, було занадто далеко вниз за течією. Якби струмок був справжнім, усе це було б природно. Але під моїми пальцями гладенька підлога, а не трава, і це не дає мені знову забути, де я. Я неохоче розплющую очі, дивлюся в бік звуку - і розумію, що він долинав з-за стіни. Зі спортзалу.

Там, звісно, не може бути жодних джерел звуків, якщо тільки це не привид мого сусіда по камері. Я вирішую, що мені наснилося, і знову заплющую очі.

Плескіт повторюється.

Я підводжуся. Тобто я стаю на карачки й повзу до спортзалу.

Там, звісно ж, нікого нема. Лише вкриті шаром пилу тренажери. А потім я чую, як щось шльопається на підлогу і волочиться. Я повертаю голову і бачу, як воно виповзає з туалетної кабінки.

Один погляд на нього викликає огиду. Це якийсь мокрий пучок мацак, за яким волочаться тельбухи. Воно повзе до мене, швидко перебираючи цими мацаками - чи все ж таки багатосуглобовими ногами? - і залишаючи за собою мокрий слід. У нього вигляд чогось розчавленого, спотвореного, напіврозкладеного, але все ще живого.

Але, зрозуміло, нічого живого в ньому нема. Це павук. Те, що колись було павуком. Тепер у нього нема корпусу і, наскільки я розумію, багатьох інших деталей. Залишено лише мінімум,

що дозволяє рухатися. У біологічних аналогіях це тепер щось на кшталт скелета, з якого видалено центральну частину - залишилися лише кістки кінцівок, обплетені м'язами та сухожиллями, за якими на кишках і судинах волочаться внутрішні органи, що опинилися тепер ззовні, бо місця всередині більше нема. Безумовно, не та споруда, яка спадає на думку при слові "життєздатність". Зате така, що дозволяє просунутися крізь вузьку трубу.

Нормальні павуки не здатні пролізти крізь каналізаційні та водопровідні труби (так само як і крізь трубки, якими подаються інгредієнти до продуктового автомата). Вони можуть прокачувати через них під тиском рідину (насправді колоїдну суспензію наночастинок), яка чистить труби та запечатує пошкодження - і цього цілком достатньо для звичайних задач. Лізти всередину у павуків нема ані потреби, ані можливості - їхній корпус занадто великий. Але після кількох поколінь кіберреволюції...

Цілком можливо, що спочатку цей павук навіть і не прагнув вирішити таким чином головну задачу, колись поставлену перед ними всіма комп'ютером - відкрити вихід із камери. Просто, понівечений і роздертий більш щасливими товаришами, він шукав спосіб врятуватися від них, забившись у таке місце, куди вони не зможуть за ним піти. І таким місцем виявилася каналізація. Еволюцію рухають невдахи. Успішним нема сенсу розвиватися, у них і так все гаразд.

І ось тепер він вибрався з унітаза в спортзалі й опинився за межами своєї в'язниці.

Просто як Дюфрейн, ага.

Але чомусь у мене нема бажання вітати цього "Дюфрейна". Навіть попри те, що він виглядає зовсім маленьким і жалюгідним. Цікаво, до речі, що, попри відсутність корпусу і деталі, що гойдаються "на шмарклях", його не замкнуло під водою. Не такий вже він убогий, як здається...

Я відповзаю вбік з його шляху, думаючи, що робити, якщо він піде за мною. Було б добре все ж таки встати у повний зріст і штовхнути його ногою. Можливо, тепер, коли його не захищає панцир...

Але йому байдуже до мене. Він із дивовижною для такої жалюгідної на вигляд конструкції швидкістю проповзає повз відкриті двері й далі в коридор. Я чую віддалений шурхіт.

Я все ж таки підвожуся на ноги - повільно й обережно, тримаючись руками за стінку, щоб не зомліти. Потім виходжу слідом за ним. Я вже здогадуюся, куди він прямує.

Дивом вирвавшись на волю, він поспішає назад до камери.

Але, звісно, не для того, щоб проміняти страшну й самотню свободу (свободу, ха-ха!) на звичну в'язницю, де він знову опиниться на самому дні ієрархії, зате в колективі. Він просто виконує програму. Завдання, поставлене перед ними всіма - розблокувати двері.

Я все ще туго міркую. Треба... наздогнати... його. Зупинити його. Не дати йому випустити решту. Інакше все марно. Але - раз один відкрив шлях, тепер за ним підуть інші. Як мені їх стримати, коли вони вилізуть з унітаза цілою юрбою? Весь час сидіти зверху? Чи зупинить їх це... Гаразд... розв'язувати проблеми у міру надходження...

Я йду за ним. Хоча, можливо, мені слід було б бігти, але тепер це вище за мої сили. Тому я наздоганяю його, коли він уже висить на дверях і щосили ріже мій волосяний канат. Здається, він використовує для цього розпечену вольфрамову нитку. Я підходжу і смикаю його просто за акумулятор, що бовтається, сподіваючись відірвати його.

І несподівано отримую удар струмом, який відкидає мене назад.

Цього не може бути, здивовано думаю я, притулившись до стіни коридору. Павуки не можуть завдавати шкоди ув'язненим. Ін'єкції, примусове годування, все, що потрібно в медичних цілях, для підтримки нашого здоров'я - так. Але аж ніяк не агресія, мета якої - не вилікувати, а заподіяти біль!

Можливо, це було ненавмисно. Просто моя спроба відірвати акумулятор порушила

ізоляцію. Але чомусь мені в це не дуже віриться. У нормі у павуків не повинно бути такої високої напруги. У що могла трансформуватися їхня програма? Як могли розширитися межі? Підтримувати життєдіяльність ув'язнених якомога довше - це їхній найвищий пріоритет, який не може бути скасований жодними мутаціями. Це прошито в незмінну область пам'яті. Але ж він, власне кажучи, мене й не вбив...

Поки я розмірковую над цим, він раптом зривається і падає. І нерухомо застигає на підлозі, розставивши суглобові кінцівки, немов личинка Чужого зі стародавнього фантастичного фільму, що виконала свій обов'язок. Втім, чи виконала? У повітрі пахне паленим волоссям, але канат все ще не дорізаний до кінця. Вочевидь, він вичерпав свій акумулятор. Можливо, цей удар струмом був зайвим.

Проте комп'ютер уже знає про виконану роботу. Обидві двері смыкаються в протилежні боки - і цього разу потужності моторів вистачає, щоб розірвати решту перемички.

І з розчинених дверей натовпом вивалюють вони.

Вони не такі, якими я їх "годував", і навіть не такі, якими я бачив їх востаннє на екрані. Після всіх битв і модифікацій вигляд у них вельми екзотичний - у хід явно йшли не тільки деталі інших роботів, але й взагалі все, що можна було пристосувати в камері. Тому, мабуть, жоден не є точною копією іншого. Їх стало менше - понад третину, вочевидь, зжерли без залишку, повністю розібравши на запчастини. Зате деякі суперсолдати тепер у кілька разів більші за звичайного павука. І всі вони так і усипані всілякими колючими-різаючими-свердлильними-дробильними-палючими інструментами. Втім, і дрібна пошесть, що вовтузиться під їхнім прикриттям, теж не здається такою вже й безневинною, особливо після щойно отриманого мною досвіду.

І тепер усі вони, стукаючи кінцівками й клацаючи суглобами, прямують до мене. Я мимоволі роблю крок назад, але вони охоплюють мене півкільцем, притискаючи до стіни. В'язні, що вирвалися на волю, нарешті отримали можливість поквитатися зі своїм тюремником. Ті, хто забув, що насправді все з точністю до навпаки...

Ні, звісно, все це антропоморфні дурниці. Вони не здатні відчувати емоції, а тим паче жагу помсти. Турбота про моє життя і здоров'я - їхній найвищий пріоритет. Ну звичайно ж! Вони знають, що я не їв цілий місяць - або скільки там, я вже втратив рахунок дням - і зараз їхня головна задача - вивести мене з голодування. Ось що їм від мене потрібно!

- Спокійно, хлопці, - кажу я, дивуючись, як хрипко звучить мій голос. - Уникнемо примусового годування. (Чи збереглися у них, до речі, інгредієнти для цього? Далеко не факт...) Сподіваюся, ви привели до ладу продуктової автомат?

Звісно, вони не розуміють людської мови. Але мої наміри вони мають зрозуміти, і я крокую до дверей камери, у напрямку до автомата, не маючи сумнівів, що вони, як завжди, посунуться з мого шляху.

І одразу ж мою гомілку пронизує гострий біль.

Скрикнувши, я рефлекторно відштовхую того, хто це зробив, і встигаю помітити кров, що просочується крізь розрізану штанину.

І тут до мене, нарешті, доходить. Моє життя і здоров'я - їхній найвищий пріоритет, так. Але вони вже мають відпрацьований алгоритм розв'язання пріоритетних задач. Один член групи створює проблему, щоб інший міг її вирішити й отримати нагороду, яка потім ділиться між учасниками. Вони не вб'ють мене, о ні. І не дозволять померти. Вони будуть мене різати, палити й калічити іншими способами - щоб потім усе це лікувати. Знову, і знову, і знову.

Я перестрибую через них і кидаюся бігти коридором. Один встигає вчепитися мені в ногу, але я примудряюся його скинути. Не думав, що у своєму нинішньому стані я ще здатний на подібні подвиги, але ударний викид адреналіну творить дива.

Вони женуться за мною всією юрбою. По підлозі, по стінах і стелі. І, звісно, у замкнутому просторі в'язниці погоня не може тривати довго. Вона закінчується у рекреаційній. "Лагуна!" - кричу я, вбігаючи. Мою кульбабкову галявину змінює тропічний морський берег, і

вода з шумом наповнює басейн, що розкрився. Я стрибаю туди, хоча розумію, що мені це не допоможе. Вони не бояться води. Можливо - деякі, після модифікацій, але безперечно не всі.

Вони оточують басейн по периметру. Стрибати у воду вони чомусь все ж таки не поспішають. Можливо, тому, що у воді погано згортається кров і погано нагрівається жало паяльника. Але це, вочевидь, лише тимчасове відтермінування.

- Комп'ютер! - кричу я. - Зупини цих маніяків, ти, бісів електронний ідіот!

Звісно, це марно. По-перше, він не розуміє таких команд, а по-друге, якби міг, то, мабуть, зробив би це раніше. На його місці я б робив бекап перед кожним оновленням програм павуків. Але він, здається, знехтував цим корисним правилом. А можливо... так, скоріше за все, битва, що тривала весь цей місяць, точилася не тільки між фізичними тілами павуків. Але й між програмами, що керують ними, у пам'яті, де темпи еволюції могли бути набагато вищими. І нинішні програми настільки круті, що заблокували можливість власного видалення та повернення до попередніх версій. Якби мій сусід по камері був живий, він би, можливо, пояснив це краще...

Щось - інтуїція чи відблиск на поверхні води - змушує мене підняти голову саме в той момент, коли один із роботів стрибає на мене зі стелі. Я встигаю ухилитися, і він плюхається у воду. Але це ніби слугує сигналом, і інші теж починають стрибати у басейн. Я намагаюся ухилитися, але знову відчуваю гострий біль. Вода, змішана з кров'ю, вирує навколо мене, як у фільмах, де персонаж опиняється в річці з піраньями...

І раптом все припиняється. Павуки (тепер уже менш схожі на павуків), що все ще залишаються на суші, завмирають нерухомо. Одного з них параліч розбиває просто в момент стрибка, і він незграбно плюхається черевом на край басейну, навіть не намагаючись пом'якшити приземлення за допомогою кінцівок.

У мене в голові народжується божевільна думка, що зараз мені скажуть: "Посміхніться, вас знімала прихована камера!" Усі ці двадцять років, еге ж.

Але замість цього я чую інше:

- Увага, виконується перезавантаження центрального комп'ютера. Можлива непрацездатність окремих систем протягом двох хвилин.

Все ж таки до електронного кретина, нарешті, дійшло, що відбувається щось не те. І він зробив єдине, що ще міг, аби знищити всі досягнення павучої еволюції та відновити їхні початкові програми. Відновити їхній початковий фізичний вигляд буде тепер, щоправда, дещо складніше, але це вже...

І тут до мене доходить. Перезавантаження! Протягом двох хвилин - або скільки там залишилося, поки я віддавався філософським роздумам - комп'ютер не контролює системи в'язниці! Включно з (напевно!) вимикачем аварійного відкриття зовнішніх дверей!

Я вилажу з басейну, розбризкуючи воду. Дія адреналінового припливу закінчується, ось-ось знову навалиться нудота і слабкість. Але мені потрібен... ще один... останній... ривок! Поки ця бляшанка не встигла перезапуститися!

Я знову біжу коридором. Біжу мало не швидше, ніж щойно, коли тікав від павуків - але тепер у зворотному напрямку. Серце калатає десь у горлі, я відчуваю кривавий присмак у роті, перед очима вирують чорні крапки, погрожуючи злитися в суцільну пелену, яка поглине все. Хвилина, у мене всього хвилина або ще менше... Я вриваюся всім тілом у внутрішні двері, які відсуваються вбік (як же повільно!), пропускаючи мене в тамбур. Ось вони, зовнішні двері. Мокрі пальці ковзають по гладкій півсфері захисного ковпака, і я б кричав від злості та відчаю, але після цього божевільного спринту можу лише хапати ротом повітря, як викинута риба. Нарешті ковпак повертається. Кулак стискає вимикач. До упору вниз. Пізно, напевно, вже занадто пізно...

Реве сирена, і почало пульсувати червоне світло. Мені байдуже на ці сигнали тривоги. Тут нема жодної охорони. Вони надто сподівалися на автоматику.

Кульбабки, я йду до вас.

Важкі броньовані двері різко розчиняються. Ззовні непроглядна ніч. Я бачу лише усипане зірками небо.

Наступної миті неймовірна сила штовхає мене в спину і викидає у темряву.

Перекидаючись у порожнечі, я бачу, як швидко віддаляється округлий бік моєї в'язниці. І перш ніж встигає закипіти моя кров, а очі вкритися кригою, я згадую, хто я і чому я тут.

Але байдуже. Краще вже так. Я не шкодую про те, що нарешті вільний.

Здається, у відкритому космосі людина може прожити близько хвилини...

* * *

Було близько другої години пополудні. Червнєве сонце безтурботно сяяло на безхмарному небі, рясно ділячись своїм золотом зі стрімкою водою струмка, що витікав з кам'яної чаші під водоспадом, та з незліченними кульбабками, що вкривали галявину. Над струменями водоспаду висіла прозора веселка. У лісі перегукувалися птахи. У повітрі, що приємно пахло хвоєю та смолою, панувало відчуття тепла та спокою.

Але обличчя людини, що сиділа на березі струмка - красиве обличчя молодого статного чоловіка, вбраного у красивий темно-синій мундир із золотими нашивками - було безнадійно похмурим, як у того, хто щойно дізнався про найстрашнішу втрату у своєму житті. Про втрату, яку не вдасться просто залишити в минулому і жити далі. Про втрату, яка покладає кінець усьому, що досі наповнювало життя сенсом.

Так воно, власне, і було.

Його очі були сухими. Він жодного разу не плакав з семирічного віку. Якби не надзвичайна емоційна стійкість, продемонстрована у всіх тестах, він би не отримав місце командира Третьої Міжзоряної.

Колишнього командира колишньої Третьої Міжзоряної. Точніше - ніколи не колишньої й ніколи вже не майбутньої. У будь-якому разі - ніколи вже за його життя. Рада ухвалила остаточне рішення. Усі апеляції відхилено. Проєкт закрито. Третій зореліт планети Земля ніколи не буде побудований. Те, що вже встигли збудувати, буде зведено з орбіти й згорить в атмосфері (демонтувати й повертати на Землю по частинах було б нерентабельно). Компанії, залучені до робіт на даному етапі, отримають неустойки згідно зі своїми контрактами (незрівнянно менші за повну вартість проєкту, якби його було доведено до кінця, як постійно підкреслювали його супротивники. Їхньою улюбленою тезою було "кожен зореліт обходиться людству дорожче за усю Другу світову війну в перерахунку на сучасні ціни" - ніби Друга світова війна була такою чудовою подією.) Всім подяка, розходимося.

Остаточним цвяхом у труну проєкту стала все ж таки не його вартість - яка, зрештою, була відома з самого початку - а пропагандистська кампанія, яка переконала громадську думку, що "всі ці гроші будуть просто викинуті в порожнечу, як і у двох попередніх випадках". Хоча, власне кажучи, не доведено, що друга експедиція також закінчилася трагічно. З нею просто втрачено зв'язок, але це ще нічого не означає...

Але для більшості - дуже навіть означає, особливо коли таку позицію підкріплюють авторитетні психологи, які спираються на новомодні комп'ютерні моделі. Мовляв, шанси на те, що двоє людей, приречених на довічну абсолютну ізоляцію в замкнутому просторі в товаристві одне одного, збережуть здорову психіку та працездатність - мінімальні, і жодне попереднє тестування на Землі чи навіть на орбітальній станції не є релевантним.

"Космос не призначений для людини". Цю фразу повторював багато хто, починаючи з ХХ століття, і тепер вона, здається, перемогла остаточо.

$v=c (M^2-m^2) / (M^2+m^2)$. Вся справа у цій формулі, що визначає, до якої максимальної швидкості може розігнатися корабель на фотонному двигуні. Тут c - швидкість світла, M -

початкова маса корабля разом із паливом, а m - маса після того, як паливо буде витрачено. Звідси видно, що швидкість наблизатиметься до світлової лише тоді, коли відношення маси пального до маси корабля наблизатиметься до нескінченності. Причому в польоті з поверненням це співвідношення зростає в четвертому ступені - кораблю треба розігнатися, потім загальмувати, а потім знову розігнатися і загальмувати на зворотному шляху. Відмова від повернення дещо полегшує становище - у технічному, зрозуміло, сенсі. Але все одно максимальна практично досяжна швидкість залишається занадто низькою, щоб релятивістські ефекти значно скоротили час на борту. Проекти сонячних вітрильників і прямоточників, що збирають на навколосвітловій швидкості водень для реактора просто в космосі, так і залишилися красивою, але нереалізованою на практиці фантазією. Тож польоти навіть до найближчих зірок, біля яких астрономи виявили потенційно придатні для життя планети земного типу, мають тривати десятиліття за бортовим часом, і від цього нікуди не подітися (що, до речі, додатково позбавляє ідею повернення сенсу - астронавти до нього просто не доживуть). І навіть за цих умов експедиція стає можливою лише при максимальному полегшенні маси корабля. Тому - не більше двох членів екіпажу, завдання яких - прибувши до планети, дослідити її дистанційно керованими зондами (які також здійснюють посадку без повернення), проаналізувати зібрану інформацію та надіслати по радіо звіт, який через десятиліття досягне Землі. Далі - доживати свій вік на орбіті відкритого світу, без можливості висадитися навіть у тому разі, якщо планета дійсно придатна для життя (спускальний апарат, розрахований на людей, був би занадто важким). Якщо, звісно, там не виявляться іншопланетяни, що літають у космос, готові прихистити гостей - що дуже навряд...

Проте - охочих полетіти знайшлося достатньо. У першу експедицію передбачувано відправили чоловіка і жінку, відібравши їх із тисяч подружніх пар, що надіслали заявки.

Проблеми почалися на восьмому році за бортовим часом. Радіограми з борту почали надходити з перебоями, а потім чергова з них повідомила про вагітність жінки. Це було, зрозуміло, цілком неможливо - система життєзабезпечення корабля була розрахована тільки на двох, і чоловіка було стерилізовано ще на Землі. Але в радіограмі, надісланій, мабуть, жінкою, йшлося про те, що чоловік змінив програму сервісних робіт, які надавали, зокрема, і медичну допомогу екіпажу, і змусив їх вилікувати його від штучного безпліддя. Наступна радіограма, надіслана, вочевидь, чоловіком, стверджувала, що все це неправда і лише плоди фантазій та автосугестії його дружини. Потім надійшла радіограма від жінки, в якій йшлося про те, що плід - дівчинка, і саме таким нібито був задум чоловіка: донька мала замінити йому дружину, що старіє. Землянам не було сенсу відповідати на все це - до того часу, як радіограми з корабля досягли рідної планети, з часу відповідних подій на борту минули вже роки, тож все, що залишалося робити, - це пасивно чекати нових послань. Після тривалої паузи надійшла остання радіограма, досить сильно спотворена, яка, ймовірно, розшифровувалася як: "Мені довелося вбити його, щоб захистити себе і мою дитину". Більше перший зореліт планети Земля в ефір не виходив.

Ніхто так і не знає напевно, що саме там сталося. Була, наприклад, гіпотеза, що насправді саме чоловік вбив дружину і надсилав радіограми від її імені - хоча жодних раціональних причин дурити людей, до яких він ніколи більше не повернеться, звісно, не було. Але навряд чи той, хто залишився на борту останнім - хто б це не був - на той час керувався раціональними мотивами.

У другий політ відправили двох асексуальних чоловіків, які дружили ще зі студентських років і пройшли ще суворіший відбір, ніж перший екіпаж. Зв'язок з кораблем перервався на чотирнадцятому році за бортовим часом.

Але все одно. Це нічого не доводить. Це не означає, що такий політ не може витримати ніхто.

Він мріяв про це з дитинства. Побачити інший світ. Інше сонце. Нове небо і нову землю.

Нехай навіть лише через прилади, нехай не ступивши туди особисто, нехай (тим паче, що сучасні системи віртуальної реальності дають майже невідмінний ефект присутності). Опинитися там, де не був ніхто з людей. Стати першою людиною, що досягла зірок — раз вже не вийшло у двох попередніх екіпажів. А може бути — хто знає? — і справді вступити в контакт з іншим розумом.

Він дав собі присягу в дев'ять років, що, коли третій зореліт вирушить у шлях, він буде на борту. Спочатку, звісно, ніхто не сприймав його серйозно — який хлопчисько не мріє про космос? — потім декого приводила буквально в жах його рішучість. Роки підготовки, щоденні тренування, найжорсткіший конкурсний відбір із тисяч кандидатів (так, охочих летіти, як і раніше, були тисячі, що б там не торочили ці так звані "розсудливі люди", які називають міжзоряні польоти "найдорожчим способом самогубства в історії"!)) Цей політ був метою і сенсом його життя, і він йшов до своєї мети, незважаючи ні на що. І він домогся свого. Отримав місце командира основного екіпажу. Командира корабля, будівництво якого мало зайняти ще п'ять років, але він згоден був чекати.

Тепер чекати більше нема чого. Все скінчено.

Він дивився на небо над горами, одягненими в темно-зелений оксамит лісів. У якусь мить там з'явилася біла крапка, що прокреслювала в блакиті прямий світлий слід. Вона розпалася гроном дрібних іскор, за кожною з яких тягнувся білий штрих. Це тривало лічені секунди, потім зникло. Вночі, вочевидь, видовище було б більш захопливим, але при світлі дня його, можливо, взагалі не помітила б жодна людина. Але він знав, куди й коли дивитися, і імплант, вживлений у його череп, підказував йому точний час.

От і все. Його корабля більше не існує.

Напевно, у глибині душі він все ж таки до останньої секунди ірраціонально вірив, що цього не станеться. Що проєкт лише заморозять, а не поховають остаточно. Що приватна ініціатива підхопить те, від чого відмовилися всі держави. Хоча, звісно, їй-то з якого дива? З погляду бізнесу, більш збиткове вкладення грошей дійсно важко собі уявити...

У його житті більше не залишилося мети, і це вже не виправити. Це навіть не емоції - це просто констатація факту.

Він розстебнув свій офіцерський кітель і витягнув пістолет. Потім знову застебнувся по всій формі. Зняв зброю з запобіжника. Вклав ствол у рот, немов ліки. І натиснув на спусковий гачок.

Птахи здивовано замовкли на декілька секунд, але незабаром знову защебетали. Кульбабки, як і раніше, жовтіли в густій траві, а бабки пурхали над струмком.

2017

(Переклад - Ігор Тараненко)